

„...amiből jöttem, amiből vagyok”

Nagy Gáspár esszéiről

Amikor a költő prózát ír, csak üzemet vált, nem lelket. Különben: a magyar költő prózája (ahogy Németh László mondja) „a pallérozottság legmegnyugtatóbb iskolája”, sőt „édes hazajövés”. És: műveltség, szemlélet, kifejezés – kivált egymás szívésségéből élő fogalmak, ha a prózát író poéta (Kölcseytől Babitsig, Kosztolányitól Illyésig, Adytól Pilinszkyig és tovább) esszének ül neki. Hogy ez a szomszéd műfaj a lírikus számára nem holmi filiálé, persze csöppet sem meglepő, elvégre az esszé fölfedezője, a saját személyiségét irodalmi anyaggá tevő Montaigne bizonyos értelemben maga is költő volt. („Az embernek vigyáznia kell lelke szabadságára, nem szabad azt elzalogosítani” – jegyezte fel egy ízben.)

Az ő rangsora: előbb az író és csak azután az írás; ilyenformán is lehet, ezzel a termő önzéssel. De lehet másképp is. Nagy Gáspár például az írásról mint *mély emberi találkozásról* beszél. „A találkozás úgy is létrejöhet, hogy belülről kifelé nyílik az ajtó.” A belülről kifelé nyíló ajtón kivinni a költészetet, a kultúrát a világba s más életek költészetéből és kultúrájából világokat kapni vissza – a Nagy Gáspár-féle értekező próza, az, amit a *Szavak a renetegből* és a *Közelebb az életemhez* ad, több mint e szenvedély írásba foglalása, de műhelyének minden hangulatát, minden moccanását ez a szenvedély fedezi.

Mondják, az esszénél nincs kötetlenebb műfaj, az esszé ahány, annyiféle. A formai sokarcúsághoz Nagy Gáspár is hozzáteszi a magáét. Önvallomás, könyvkritika, tárlatavató jegyzet, interjú, zenész- és színészportré, történelmi visszapillantás, prózában írt ars poetica, verselemzés: mind megannyi új csiszolása a műfajnak s megannyi alkalom ama mély emberi találkozásra. Amellett a *Szavak a renetegből* és a *Közelebb az életemhez* egy ízlés, egy szemlélet, egy vérmérséklet története. Olyan história, amely egy főntről gazdagon megajándékozott fiatalember művészé éréséről szól. Az esszéforma alatt tömörülő történet egyik szála a személyiségéhez hű szellemi ember belső életébe terjed le. Ezt a szálát követve éppúgy képet kapunk a fogalomképzés kikeleti pillanatairól, mint a széles érdeklődésű, érett gondolkodóról. És csodálatos, hogy mennyi komplikált, elhivatott, sokféleképp differenciált életút (főleg az irodalomból és a képzőművészetből) el tud férni ebben az érdeklődésben. Jellem és rendeltetés, élet és tisztesség, morál és esztétikum: ősei, kortársai befogadásához Nagy Gáspár csupa efféle fokolót használ. De talán nem is befogadás az övé, hanem beleélés. (Egyébiránt: élet- és irodalomszemléletéről, pályájáról tényadatok hosszú sorát kínálja a *Közelebb az életemhez* egy fejezete, az az interjúfüzér, amelyben kíváncsi maiaknak és jövőendő kutatóknak egyaránt izgalmas lesz elmerülniük.)

A két esszékönyv a szerzői belvilágon túl bőven szól az elmúlt negyedszázad kulturális és politikai életéről; a politikához kapcsolódva elsősorban persze arról a hirtelen jött kilátásról, ami a nyolcvanas évek végén, a kilencve-

nes évek elején a polgárosodás, a közösségi önkifejeződéssé annyi új eshetőségét ígérte. Mindebből Nagy Gáspárt legérzékenyebben az emberi attitűdök forgandósága üti meg. Az újrakezdés kísérletével együtt járó színvallás, az ideálok aláhullása benne is, ahogy annyi mindenkiben, számos fanyar ízt hagy hátra. Ez a keseredés azonban nemcsak metafizikai tartalom: az illeszkedő véleménynek, az átöltözött elvnek arca van. A talajon dülő becstelenség és a lábön maradó becsület emberek dolga. „A kurta sorú lírikus” pedig ezekhez az esszétárgyakhoz az ép művészerkölc szent komolyságával közeledik, mint aki egész lelkével és valójával érdekelt a dologban. De akárki és akármi ingerli írásra, szövegein nemcsak a lelkesülés szentséges sugara, valami földies fény, a lentiek belátó bölcsessége is ott ragyog. A cifrázkodás, a magasról nyilatkozás távol áll közvetlen lényétől. Minden a szeretet kifogyhatatlan áramköréhez kapcsolódik, mondja egy helyütt. Az *Amikor önmagát elveszni látja* című dolgozat meg egyszerűen kicsavarja az íróeszközt irigyei kezéből; az orákulum-szerű sejtelmesség és a fájoan vasos realizmus e tömör remeke tragikus mélységről árulkodik; mégis, e color csak egyik színe Nagy Gáspár prózájának.

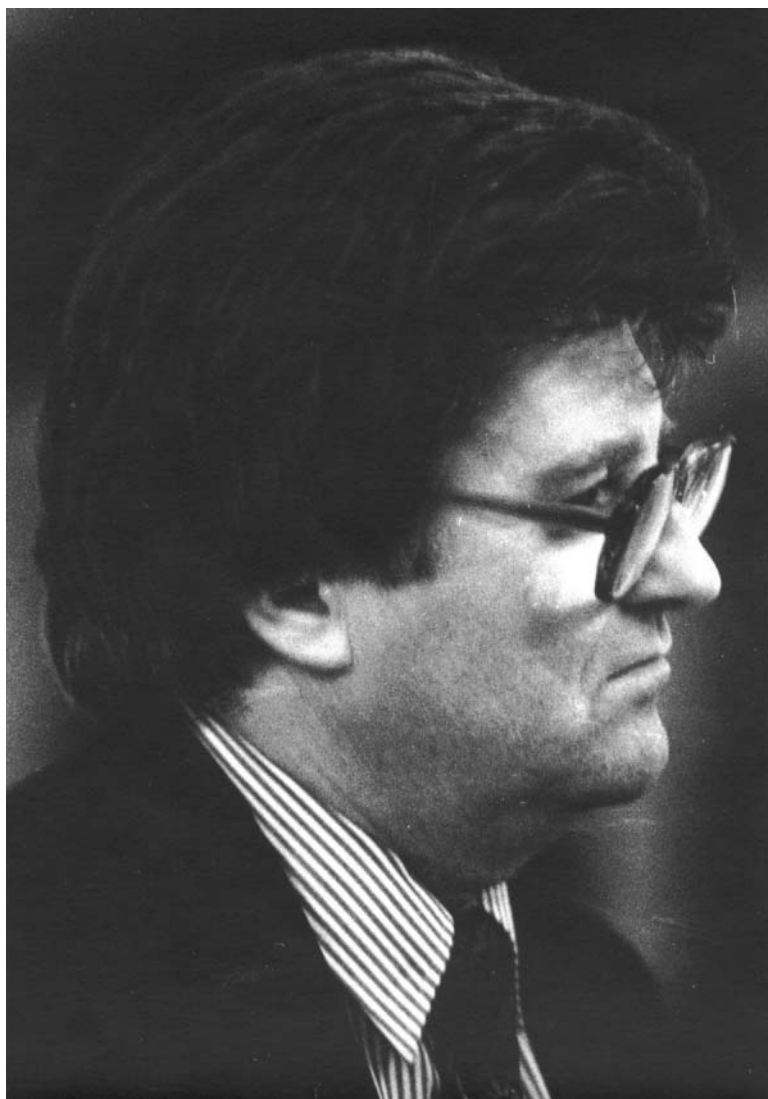
Ő, a közép-európai (vagy saját leleménye szerint: *középmagyar-európai*) ne lenne elkészülve rá, hogy itt, a parciális élet színpadán majdnem minden csupán félig önmaga? Közép-Európa fátumos mivoltába épp Közép-Európa játssza bele a fátum szatirját. Nagy Gáspár komor megállapításai erről a borzasztó és gyönyörű régióról hogyan is nélkülözhetnék azt az alaki mozgékonyt, amely a sebre, a meghasonlásra, a veszteségre a hangnemben keres orvosságot. A hangnemben és olykor a szemléletben. Ura lenni a világnak, vagy semmi lenni: íme a regiszter, amelyen valaha épp a legnagyobb magyar futott végig annyiszor, hát miért ne kóstolhatnánk meg, hogyan fest ma a választottak vehemenciája az ironia avagy az abszurd szemszögéből. S hogy miként is fest valóban, kiderül, csak legyen bennünk indíttatás *Az emlékezés jogához* hozzáolvasni a *Követelsz? És tartozol? -t*, a „*Nem tudni, mit hoz a múlt*”-hoz a „*Mert hogyha nem remél a költő...*”-t. A közép-európai viszonyok velejárója, hogy e vidéken egy s más dolgot legalábbis kétféleképp kell fölfogni. (Persze, meglehet: sehol sincs sokkal jobban.) A poéta, a végtelen látója vesse tehát féllátását a lába elé? Igen-igen, az ember maradjon kegyelmes a benne lakó kedélyhez, és az írósnak sem árt, ha néha kis körökön tomászik. Mivel is kezdte kibontogatni képességeit például Dickens? Nem a sport-témájú szkeccseivel? Amint az ő ötlet-termékei, a Nagy Gáspár jegyezte *Amikor a gall kakas négyyszer kukorékolta el magát...* szintén az újságírásból csap át irodalomba, és szintén nem sikertelenül. Az üde fociemlék a játékra hajló intellektus ajándéka, s megint egy bizonyíték arra nézve, hogy szerzőjében irodalom és élet: mennyire közös szellemiség, egymást nemesítő értelem.

Hogy azután Nagy Gáspár összes életbőségével és íráskedélyével sem oldódhat fel a játékban, nem ő tehet róla. Kedves költőit (Bersenyit, Katonát, Kölcseyt, Petőfit, Aranyt, Szabó Lőrincet, Illyést, Nagy Lászlót, Csoórit) számba vevő hiteles konstatálásaira figyelve nem nehéz észrevenni: kor és körülmény hogyan csiholják fel benne a féltés (főleg a lyukas emlékezettől való féltés) akkordjait. Vagy nem efféle aggodalmakat pendít meg *A felejtés ellen s az Éjszakai válasz?*

Bámulatos, ahogy forrásaira és kortársaira visszaérez. Idegen tőle minden homályos vízió. A divatok és árfolyamok kiszolgáltatottjaival szemben Nagy Gáspár nem az elmélet minél sűrűbb vadonán át, hanem a lelkesülés, a szeretet nyílt útjain akar eljutni a megértésig. Megérteni és a megnevezés révén megőrizni a dolgokat, erről az igényről sohasem mondhat le az író. Az így készülő esszében a tárgy persze egy pillanatra sem válhat szárazra szívott anyaggá! A zenéhez, a képhez, a mások szavaikhoz való kritikusi lekötöttség az ő számára kegyelmi állapot, de legalább nincs messze attól a spiritualitástól, amelyre a sokáig olyannyira világiasnak ismert (politizáló s a hatóság vizsla figyelmétől sem érintetlen) költő Nagy Gáspár szintén rátalált. Találkoznia a művel, rezonálnia a műre: mi egyéb volna, mint Istenhez húzó cselekedet, a teremtés

átélése. A többes szám, a közösség, a nemzeti önismeret keserű, szerelmes, reménykedő lírikusaként bejárt egy lelki utat, a közügyekbe merüléstől a beszélhetően személyes Istenig, s ezt az utat járja az esszéíró is. Hogy a teremtő ember képviselője lehessen Isten előtt. És tessék megnézni: kapott-e mostanság valahol élőbb-hívebb betűrajzot Nagy László, Kormos István, érzésetelbb méltatást Hajnóczy Péter, Pinczési Judit, Rózsa Endre, Orosz István, Sinkovits Imre, mint a *Szavak a rengetegből* és a *Közelebb az életemhez* betéteiben? S mennyi finom belátás fedezhető fel még a miniatűrjeiben is; amikor például Jékelyről, Határ Győzőről, Pilinszkyről, vagy éppen Keresztes Dóráról idézi személyes élményeit.

„Jobb dolog hinni, mint kételkedni” – mondta egyszer Ady. Ha az olvasó elfogad egy mottót, talán érdemes megfontolnia a biztatásnak is hatályos Ady-féle gondolatot. Mert Nagy Gáspár esszéi bár különböző ízlés- és stílusirányú körről festenek tablót, viszont a mesterség értelmét illetően nagyon is összetartozó társaságba vezetik be az érdeklődőt. Hívők közé, akiknek (kimondott vagy sugallt) hite túlér az írás belvilágán. Ez a hit (a szerző szavaival): „kultúra: nemzetet megtartó erőforrás”. Amelyben kinek ne volna érdeke: inkább hinni, mint kételkedni.

MÓSER ZOLTÁN fotója